Moartea lui Patroclu.
Momente ale unui ceremonial funerar antic

Constantin ERETESCU*

Key-words: *death ritual in Greece and Anatolia, cremation vs. burial, laments, human sacrifice, funerary feasts, contest at funerals*

Homer oferă, în *Iliada,* o descriere a ceremonialului funerar care a avut loc în onoarea lui Patroclu, ucis de Hector la porțile orașului în timpul războiului troian, considerat a fi avut loc în perioada târzie a epocii de bronz, sec. al XIII-lea – al XII-lea î.H. Potrivit datărilor mai precise care au urmat descoperirii cetății de către H. Schliemann, războiul s-ar fi desfășurat între, aproximativ, 1194–1184 î.H. În ceea ce privește existența celui care relatează evenimentele, Herodot crede că poetul a trăit în jurul anilor 850 î.H., adică mai bine de trei veacuri după consumarea evenimentelor, în vreme ce cercetătorii moderni sunt de părere că Homer și-a petrecut viața cândva între sec. 8–7 î.H., iar opera care prezintă cele petrecute la porțile Troiei ar fi căpătat formă finală către anii 700 î.H. Până atunci, timp de generații, poemele au avut o circulație orală, ceea ce ar fi permis păstrarea numelor eroilor, amintirea întâmplărilor prin care au trecut, precum și conservarea formei riturilor și instituțiilor vremii. În același timp, în perioada dintre cele petrecute la Troia și relatările din poemul lui Homer, o seamă de datini și norme morale au suferit influențe și schimbări. În materialul de față ne propunem să prezentăm ceremonialul funerar așa cum apare el în *Iliada* și asemănările și deosebirile față de ceremonialul similar al grecilor și hitiților din acea perioadă.

Două secvențe ale ceremonialului surprind prin neobișnuitul lor. Funeraliile lui Patroclu au loc în condiții ieșite din comun. Eroul este ucis în luptă. În compania lui se află doar camarazi de arme, luptători asemeni celui căzut. Femeile, cele care își asumau în mod obișnuit roluri importante în desfășurarea riturilor funebre, lipsesc cu totul. Într-un singur vers este pomenită zeița Thetis, mama lui Ahile, ca bocitoare. Puținele femei aflate pe navele ancorate în port, prizoniere sau sclave, sunt chemate și ele să-l plângă pe eroul dispărut; două dintre ele sunt oferite drept trofee în întrecerile care urmează incinerării. În aceste împrejurări rolul de maestru de ceremonii este preluat de Ahile, prietenul decedatului. Lucrurile se petrec asemănător în poemul epic sumerian Ghilgameș, unde eroul își asumă aceeași responsabilitate față de prietenul său, Enkidu. Similaritățile dintre personajele celor două epopei sunt numeroase: evocând aventurile trăite în comun, Ghilgameș, ca și

* Rhode Island School of Design, Providence, USA.

„Philologica Jassyensia", An X, Nr. 1 (19), 2014, p. 171–184.

BDD-A6651 © 2014 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:15 UTC)

Ahile, își smulge părul din cap și oferă daruri pentru a se asigura că acesta va fi bine primit în lumea morților. Suntem tentați să credem că este vorba mai curând de perpetuarea unor practici rituale comune, îndelung acceptate, decât de posibile influențe culturale. Cea de a doua este ritualul incinerării. Potrivit datelor istorice, așa cum au fost confirmate de arheologi și istorici, înhumarea, iar nu incinerarea era practica comună de dispunere a cadavrului în Micene (Mykenai – astăzi sit arheologic aflat la circa 90 Km. sud-vest de Atena), orașul de reședință al lui Agamemnon, cel care a condus expediția aheilor împotiva troienilor.

> There are very few possible cremations from the Middle Bronze Age and scattered examples from the earlier Mycenean period. (…) Cremation was an established practice in part of Near East and its appearance in Greece in association with objects of Levantine origin is not altogether surprising (Kurtz, Boardman 1971: 25–26).

Ceremonialul funerar descris de Homer este cuprins, în principal, în Cântul al XXIII-lea. Câteva alte rituri, între care bocetul tinerelor sclave sau îmbăierea lui Patroclu, apar în Cântul al XVIII-lea. Pornind de la Cântul al XXIII-lea, considerat text de bază, succesiunea momentelor ceremoniale, în excelenta traducere a lui Dan Slușanschi, este următoarea:

Ziua 1 – Ahile își asumă responsabilitatea ceremoniei funerare:

> Pe Myrmidoni să se-mprăștie nu-i lăsă însă Ahile,/ Ci către soți-i războinici grăit-a pe dată o vorbă:/ "Voi, Myrmidoni cu mânji aprigi, slăviți-mi și mândri tovarăși,/ Încă să nu dezlegăm noi din jug, de la car, telegarii,/ Ci chiar cu cai și cu care să mergem aproape, în juru-i,/ Și să-l jelim pe Patroclu: aceasta-i cinstirea ce-au morții!/ Iar după ce-om fi sătui de nespusul suspin și de jale,/ Cailor drumul să dăm și să punem aicea de cină!"/ Astfel grăi, iară ei au jelit laolaltă cu-Ahile (Homer 2012: XXIII, 4–12).

Carele de luptă gonesc de trei ori în jurul cadavrului:

> Trei ori mânat-au ei caii frumoși împrejur, larg înconjur/ Leșului dând, plini de jale, cu Thetis în frunte la bocet (Homer 2012: XXIII, 13–14).

Ahile promite prietenului mort îndeplinirea ritualului, pedepsirea lui Hector și sacrificarea a doisprezece tineri troieni:

> Bocetul lor zbuciumat începutu-l-a însuși Ahile,/ Mâinile lui ucigașe pe-a soțului piept, jos, punându-și:/ "Bucură-mi-te, Patroclu, și jos, în palatul lui Hades!/ Toate îți fac și-mplinesc, câte făgăduitu-ți-am însumi –/ Ca să-l târăsc pân-aicea pe Hector, la câini, să-l sfâșie,/ Iar doisprezece la rugu-ți, în față, pe dată jertfi-voi,/ Fii de Troieni luminați, cu mânie din plin pentru moarte-ți! (Homer 2012 : XXIII, 17–23).

La ospățul organizat în cinstea lui Patroclu sunt sacrificate, în preajma cadavrului, vite, oi, capre, porci:

> Și se-așezară pe jos lângă nava Pelidului falnic,/ Nenumărați, iară el mare-ospăț de-ngropare le dete./ Căci multe vite bălane mugiră tăiate cu fierul,/ Jertfă-nchinată, și oi și cu caprele behăitoare,/ Porcii cu colți ascuțiți și slănina de-o palmă de groasă,/ Puși la pârlit pe grătar, peste a lui Hefaistos văpaie,/ Iar peste tot primprejur, lângă leș, curgea sângele-n valuri (Homer 2012: XXIII, 28–34).

BDD-A6651 © 2014 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:15 UTC)

Ahile refuză să se spele până nu se încheie ceremonia de cinstire a lui Patroclu:

> Nu, și pe Zeus, cel mai mare-ntre zei, cum și cel mai de seamă,/ Nu-i legiuit de-al meu cap să se-apropie încă lăutul,/ Până Patroclu pe rug n-a fi pus și n-avea-va movilă,/ Până ce părul din cap nu mi-l tund – căci n-avea-voi vreodată/ Astfel de mare durere și-oftat, cât pe lume mă aflu! (Homer 2012: XXIII, 43–47).

Noaptea, stafia lui Patroclu îi apare lui Ahile în vis și-i cere ca el și Ahile (care va muri curând) să fie îngropați împreună în urna de aur (Homer 2012: XXIII, 65–107).

Ziua a 2-a – Ahile și mirmidonii acoperă corpul cu părul lor; Ahile cuprinde cu mâinile capul prietenului mort:

> Caii-nainte mergeau, pușI la care, și-apoi și pedeștrii,/ Nour adânc, nesfârșit, iar în mijloc duceau pe Patroclu/ Soții-i – acei ce, veșmânt îi dăduseră părul din creștet,/ Smuls cu mâhnire – și-n urmă-i zeiescul Ahile cu jale,/ Capu-i ținea și-și ducea soțul drag către casa lui Hades (Homer 2012: XXIII, 133–137).

Ahile își pune pletele în mâna prietenului mort:

> Însă acum, cum eu nu mai ajung iar, în țara mea dragă./ Pletele eu i le-aș da să le ieie viteazul Patroclu!/ Astfel grăind, el își puse a lui plete în mână la soțu-i (Homer 2012: XXIII, 150–152).

Seara, rugul este construit și cadavrul pus deasupra. Sunt sacrificate oi și vite (Homer 2012: XXIII, 155–167); Ahile acoperă corpul cu grăsimea animalelor și îngrămădește pieile în jurul lui (Homer 2012: XXIII, 167–169); apleacă vasele cu miere spre catafalc (Homer 2012: XXIII, 170–171); sacrifică doi dintre câinii lui Patroclu, patru cai și 12 bărbați troieni (Homer 2012: XXIII, 171–176); se adresează lui Patroclu (Homer 2012: XXIII, 178–183); dă foc rugului, după care cheamă în ajutor vânturile; urmează o noapte de libațiuni în care este invocat spiritul prietenului mort (Homer 2012: XXIII, 184–225):

> Iar lucrătorii alături rămas-au să pună tot lemne,/ De-au și clădit ei – în lung și în lat de picioare o sută –/ Rugul pe care, deasupra, pe mort, toți cerniți, l-așezară./ Și-au tot jertfit turme-ntregi și cirede de vite cosinde,/ Le-au jupuit și gătit lângă rug, dinainte. Din ele/ Slana luând-o, el leșu-l cuprinse, măritul Ahile,/ De la călcâie la creștet, pe-alături cu trunchiuri de vite,/ Cum și ulcioare întregi cu ulei și cu mierea cea dulce,/ La năsălie alături: și patru, cu mândre grumazuri,/ Cai rânduit-a în rug, cu-a sa râvnă și multe suspine/ Nouă ogari lângă masă avea domnul falnic alături:/ Dintre aceștia pe doi îi jertfi lângă rug, jupuindu-i,/ Și mai tăie și feciorii troieni, doisprezece de vază,/ Cu-al lui jungher ascuțit, măsurându-le gândul de moarte./ Și-apoi zvârlit-a în rug o sămânță de foc din amnaru-i,/ Ca să-l aprindă, și-apoi, greu gemând, spre-al său soț el grăit-a:/ "Bucură-mi-te, Patroclu, și jos, în palatul lui Hades!" (Homer 2012: XXIII, 163–179).

Ziua a 3-a – în zori rugul este stins cu vin; sunt adunate oasele și puse în urna de aur cu o dublă măsură de grăsime; o movilă este ridicată pe rug (Homer 2012: XXIII, 226–257):

> Iar mai apoi lui Patroclu să-i strângem și dalbe-oseminte,/ Bine-alegându-le noi, căci ușor a le-afla-i cu putință,/ Cum el zăcea chiar în mijloc de rug, iar ceilalți la margini/ Ars-au de-a valma, olaltă, și caii și oamenii înșiși./ Iar pe-ale lui într-o cană de aur, cuprinse-n grăsime,/ Să le-așezăm până ce și eu însumi la Hades voi merge! (Homer 2012: XXIII, 239–244).

BDD-A6651 © 2014 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:15 UTC)

Ei, mai întâi, rugul mare l-au stins cu vin roșu, în spume,/ Cât ajunsese văpaia, cenușa adâncă lăsând-o,/ Și-apoi, plângând, a preabunului soț oseminte luară,/ Dalbe, de pus într-o cană de aur, cuprinse-n grăsime,/ Și, aducându-le-n cort, le-nveliră-n ștergarul subțire./ Cerc apoi traseră peste movilă și pietre-așezară/ Jur-împrejur, lângă rug: dup-aceea pământu-l vărsară./ Iar, după ce-i înălțară movila, plecau (Homer 2012: XXIII, 250–257).

Au loc întreceri funerare (Homer 2012: XXIII, 257–897), începând cu o cursă de cai (Homer 2012: XXIII, 262–650), urmată de lupta cu pumnii (Homer 2012: XXIII, 651–699), trânta (Homer 2012: XXIII, 700–739), alergarea (Homer 2012: XXIII, 740–797), lupta cu lâncile (Homer 2012: XXIII, 798–825), aruncarea discului (Homer 2012: XXIII, 826–849), trasul la țintă cu arcul (Homer 2012: XXIII, 850–883) și aruncarea suliței, oprită de Ahile (Homer 2012: XXIII, 884–897). Tot el aduce premiile care vor fi oferite pentru fiecare întrecere:

– la cursa de cai:

Celor ce-aleargă în care le puse mărită răsplată:/ Mândră femeie să ieie, știind meșteșuguri măiastre,/ Și cu mari toarte-un trepied de măsuri douăzeci și-ncă două/ Celui dintâi; iar al doilea o iapă de soi, drept răsplată,/ De șase ani, ne'mblânzită deloc, purtând mânz, o catârcă;/ Iar cel de-al treilea avea să primească, frumoasă răsplată,/ Mare cazan – patru vedre – alb încă și nepus pe vatră./ Celui de-al cincilea – cană cu toarte, nearsă pe vatră (Homer 2012: XXIII, 262–270).

– la lupta cu pumnii:

Iar apoi dete bună răsplată la lupta cu pumnii:/ Puse s-aducă în mijloc o harnică tare catârcă/ De șase ani, ne'mblânzită, din cele ce-s tare abrașe,/Iară acelui învins îi sorti scump pocal și cu toarte (Homer 2012: XXIII, 653–656).

– la trântă:

Învingătorului dete-un trepied bun, de pus peste vatră,/ Prețu-i fiind doisprezece boi buni, cum ziceau toți Aheii;/ Iar învinsului puse la mijloc o mândră femeie,/ Multștiutoare la lucru, de patru boi prețul fiindu-i (Homer 2012: XXIII, 702–705).

– la alergare:

Iară Pelidul îndată aduse-alergării răsplata:/ Vas bun de vin, din argint meșterit – cât și șase ocale/ El cuprindea – decât toate pe lume cu mult mai măiastru, […] Celui de-al doilea îi puse o vită puternică, grasă,/ Iar celui mai prejos jumătate, de aur, talantul (Homer 2012: XXIII, 740–742 ; 750–751).

– la lupta cu lâncile:

Care din doi va da primul, putând să-i străpungă lui pielea,/ Cât să-I atingă la moale, să-i picure sânge pe arme,/ Eu am să-i dau drept răsplată o pală-argintată, frumoasă,/ Tracică, dalbă, țintată, luată lui Asteropaios,/ Armele însă ei doi să le ia dimpreună cu sine,/ Iar amândurora-n cort le-oi întinde ospăț mai de seamă (Homer 2012: XXIII, 805–810).

– la aruncarea discului:

Iară Pelidul mai puse și discul de fier la bătaie (Homer 2012: XXIII, 826).

BDD-A6651 © 2014 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:15 UTC)

– la trasul la țintă cu arcul:

> Iară Ahile arcașilor fier nou le puse răsplată:/ Zece securi așeză, cum și zece topoare-ascuțite; […]/ Cel care-o va nimeri, săgetând, turturica sfioasă,/Toate securile le va lua, să se bucure-acasă./ Iară acela ce firu-l străpunge, dar nu turturica,/Astfel fiind mai prejos, va lua doar topoarele bune (Homer 2012: XXIII, 850–851; 855–859).

– la aruncarea suliței:

> Iar un cazan înflorat și nears, preț de-un bou, puse alături (Homer 2012: XXIII, 885).

O seamă de descrieri ale ceremonialului funebru, așa cum se desfășura el în Grecia antică din timpul lui Homer, fac posibilă compararea cu ceea ce s-a petrecut la moartea eroului aheu la Troia. După opinia lui Kurtz-Boardman (Kurtz, Boardman 1971: 186), datele arheologice dovedesc că ceremonialul funerar ilustrează forma pe care au avut-o riturile în perioada geometrică (sec. al IX-lea – al VIII-lea î.H.), mai degrabă decât cea din perioada târzie a epocii bronzului, atunci când a avut loc războiul din Troia. Pe baza documentelor istorice, literare și, nu în ultimul rând, pe baza desenelor de pe vasele antice, un alt cercetător al ceremonialului funerar din Grecia antică, M. Alexiou, a realizat o descriere detaliată a momentelor rituale care se desfășurau din clipa decesului și până la ofrandele care urmau înhumării (Alexoiu 1974 : 4–23). Potrivit acesteia, prima secvență era pregătirea cadavrului (*ibidem* : 5). Aceasta consta în închiderea ochilor și a gurii, operație îndeplinită prin tradiție de o rudă apropiată. Câteodată i se punea o monedă în gură. Corpul era apoi spălat, miruit cu ulei și îmbrăcat, îndatorire a femeilor din casă, după care era pus pe catafalc, pe o saltea, cu pernă și învelit într-un giulgiu, cu picioarele îndreptate spre ușă sau spre stradă. Citându-l pe Demostene (*Oration against Makartatos*), Kurtz-Boardman precizează că numai femeile trecute de 60 de ani puteau lua parte la aceste operații. Uneori se puneau pe cadavru frunze de măghiran, țelină sau alte ierburi despre care se credea că alungă duhurile rele. Capul era împodobit cu coroană de laur sau țelină. La ușă se punea un vas cu apă pentru ca cei care intră în contact cu mortul să se poată spăla. Sub năsălie se aflau vase cu uleiuri. O ramură de chiparos era atârnată la ușă pentru ca trecătorii să ia cunoștință de existența mortului. În felul acesta răposatul era pregătit pentru priveghi (*próthesis*).

Priveghiul se desfășura în casa celui decedat. Prezența lui acolo constituia o probă că cei care organizează funeraliile sunt și moștenitorii săi. În genere priveghiul avea loc o singură dată, în prima noapte după deces. În funcție de însemnătatea celui decedat și de anume condiții, el putea dura perioade diferite de timp. Scopul era acela de a confirma moartea, de a exprima prin bocete și gesturi consacrate pierderea unui om drag și de a oferi ocazia rudelor și celor apropiați să-și ia rămas bun de la acesta. Tatăl sau un bărbat vârstnic din familie era cel care primea oaspeții veniți să cinstească mortul. În vremea aceasta femeile din familie stăteau adunate în jurul catafalcului. Mama sau soția se afla la căpătâiul mortului, strângându-i capul cu mâinile, gest pe care îl regăsim la Homer, unde Ahile cuprinde cu mâinile capul lui Patroclu, iar Andromache ține și ea cu mâinile capul lui Hector. Rudele aflate în jurul catafalcului încercau să-i atingă brațele sau țineau mâinile ridicate deasupra capului, își loveau pieptul sau își smulgeau părul din cap. Smulsul părului în timpul bocetelor nu era un gest necontrolat, așa cum pare la prima vedere, ci parte a

BDD-A6651 © 2014 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:15 UTC)

ritualului bocirii: „[…] The violent tearing of the hair, face and clothes were not uncontrolled grief, but part of the ritual indispensable to lamentation throughout antiquity" (*ibidem*: 6). Un grup de bocitoare de profesie se aflau alături de rude. Evidențele arheologice și literare confirmă faptul că bocirea îmbina vaietul cu mișcarea și cântecul. Acompaniate de ancie sau fluier, unduirea femeilor evoca dansul: „[…] the scene must have resembled a dance, sometimes slow and solemn, sometimes wild and ecstatic" (*ibidem*) – scena semăna cu un dans, uneori lent și solemn, alteori sălbatic și extatic. Într-o sinteză asupra practicilor funerare din Grecia antică, Maria Serena Mirto, preluând observațiile lui Ahlberg-Cornell și alții, notează că, în iconografia păstrată, femeile din jurul catafalcului sunt surprinse adeseori aplecate înainte cu un picior îndoit și celălalt ridicat, sugerând o oscilație ritmică a pieptului și o mișcare de dans în jurul mortului, iar pe vasele de apă (*loutrophoroi*) din sec. al VI-lea î.H. pot fi văzute femei cu mâinile ridicate deasupra capului, ținându-se de mâini și, de asemeni, bărbați cu o mână deasupra capului iar cealaltă lăsată în lungul corpului sau pe șold, o poziție diferită de cea a oamenilor veniți să-l salute pe defunct, postură care poate sugera dansul (Mirto 2012 : 72). Goana luptătorilor în jurul cadavrului lui Patroclu poate fi interpretată drept o versiune militară a dansului în jurul morților de rând. M. Alexiou notează și ea că cei veniți să-l cinstească pe decedat intrau prin dreapta, salutând cu mâna dreaptă ridicată. Cel care venea la priveghi dedica mortului un smoc de păr și un *choai*, puțin vin, ulei și parfum. Obiceiul era ca cei veniți la priveghi să acopere cadavrul cu părul lor: „[…] it was customary for the mourners to cover the body with their shorn hair" (Alexiou 1974: 27). Oaspeții își exprimau respectul pentru decedat rostind rugăciuni.

Plutarch, în *Viața lui Solon*, va stipula mai târziu că înmormântarea trebuie încheiată în ziua a treia. Tot el va interzice, între altele, auto-mutilarea prin zgâriatul obrajilor, sacrificiul de tauri sau cântatul bocetelor compuse ad-hoc la mormântul unor străini. Cortegiul funerar era un eveniment la care lua parte multă lume. El se forma înainte de răsăritul soarelui. Carul tras de doi cai purta catafalcul, iar cei care alcătuiau cortegiul, – bărbații în fruntea procesiunii, femeile în urma lor împreună cu bocitoarele –, străbăteau drumul spre cimitir în tăcere. M. Alexiou amintește că un vas pictat din perioada antică surprinde momentul deplasării cortegiului, în care ordinea era diferită: în față se aflau femeile, urmate de bocitoare și, în urmă, de bărbați înarmați (*ibidem*: 7). Legea definea ceremonia ca fiind un eveniment de familie, iar nu unul public, ceea ce însemna interdicția de a expune cadavrul sau de a boci în stradă. O pictură de pe un vas din sec. al V-lea î.H. ilustrează momentul înhumării. Doi bărbați aflați în groapă întind mâinile să primească cadavrul, în vreme ce deasupra alți doi îl coboară. George E. Mylonas, un alt analist al ceremonialului funerar din Grecia antică, remarcă faptul că în epocă nu era cunoscut sicriul, așa cum nu se practica îmbălsămarea. Mortul era purtat pe o targă:

> […] we have evidence that the bodies were carried in a wooden bier or litter which often was left in the grave. Aparently coffins were not used by the Myceneans and […] no evidence of embalming has been found (Mylonas 1948: 69).

Cum Hector este incinerat după nouă zile de la deces, iar Ahile după șaptesprezece, trebuie să admitem că trupurile lor au fost tratate, așa încât o formă elementară de îmbălsămare era cunoscută încă de atunci. În spatele groparilor

BDD-A6651 © 2014 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:15 UTC)

bocesc femeile. Ajunşi la cimitir, pământul din jurul mormântului era presărat cu fructe. Ele asigurau pacea mortului şi purificau pământul, pregătindu-l să dăruiască din nou viaţă. Ultimul moment al ceremonialului, pomana, putea include lapte, miere, ţelină, *kóllyba* (primele fructe ale sezonului, dar şi fructe uscate). Se sacrificau, de asemeni, animale – oi, miei, iezi – şi păsări. Acestea erau tăiate într-un şanţ, astfel ca sângele lor să liniştească sufletul celui mort. Ofranda de fructe şi de grâne era considerată a fi şi ea o plată făcută pământului în schimbul vieţii pe care a dăruit-o, pământul fiind mama tuturor lucrurilor vii. Pomeni se mai făceau în ziua a treia, a noua, după treizeci de zile, la un an şi la diferite sărbători.

După înmormântare urma curăţirea casei şi obiectelor care s-au aflat în contact cu mortul. Perioada de doliu a fost diferită în cursul timpului şi în diverse regiuni ale Greciei. Jocurile şi întrecerile aveau loc mai cu seamă în onoarea eroilor. Aşa cum observă Kurtz-Boardman,

> The need for some sort of contest, if only a boxing or wrestling match, which served to avenge or appease the dead, was felt in many societies, and could well have been a regular feature of Greek funerals (Kurtz-Boardman 1971: 203).

Nevoia de o formă de competiţie, fie şi numai o întrecere de box sau de trântă, care avea rostul de a răzbuna sau linişti mortul, a fost resimţită în multe societăţi şi s-ar putea să fi fost un obicei practicat în funeraliile din Grecia.

Funeraliile în această formă, cu deosebiri de la o regiune la alta, au persistat o lungă perioadă de timp. Îndeplinirea ceremonialului era impusă şi de teama că mortul ar putea influenţa în rău viaţa celor din jur în cazul în care nu era mulţumit de felul în care neamurile şi-au îndeplinit îndatoririle : "There was also an underlying sense of fear of the harm the dead might inflict on the living if not fully satisfied" (Alexiou 1974: 9). Credinţa că mortul s-ar putea răzbuna avea deja o mare vechime. Vezi în acest sens Homer: „Don't abandon me, don't leave me behind, unwept and unburied, lest I become a visitation upon you from the gods" (*Odyssey* 2000: 11, 7–73) Sau, în versiunea românească a lui George Murnu, uşor diferită, „Întâi s-apropie de mine umbra/ Tovarăşului meu Elpènor, care/ Nu fuse astrucat încă sub glie,/ Căci trupul lui pe loc îl părăsisem, Neplâns şi nengropat în casa Circei" (Homer 2008b: 11, 68–72); vezi şi „Acolo/ Te rog să-ţi aminteşti de mine, doamne,/ Să nu mă laşi napoi la despărţire/ Neplâns şi nengropat, ca să nu superi/ Pe zei cumva cu asta pentru mine" (Homer 2008b: 11, 97–101). În acelaşi timp, aşa cum remarcă Cavanagh şi Mee, îndeplinirea exemplară a datinilor transformă primejdia în opusul ei, într-o forţă a binelui: „With the use of ritual, the fearful influence of the dead can be converted into a force of good" (Cavanagh, Mee 1998: 114).

În studiul comparativ pe tema ceremonialului funerar în Grecia şi Anatolia, Ian Rutherford (Rutherford 2007: 229) observă că, aşa cum are loc, înmormântarea lui Patroclu este aberantă în trei privinţe: 1. Ahile este cel care joacă rolul de bocitor, o funcţie îndeplinită prin tradiţie de femei; 2. din cauza sacrificiului uman, inexistent în alte funeralii; 3. pentru că procesul funerar nu se încheie decât atunci când Ahile însuşi este ucis. Abaterile de la tradiţie sunt evidente ; totuşi, ele pot fi acceptate dacă luăm în consideraţie circumstanţele speciale în care se desfăşoară evenimentele. Moartea lui Patroclu survine pe câmpul de luptă, într-un spaţiu străin, departe de locurile natale. El este înconjurat exclusiv de bărbaţi. În această situaţie

BDD-A6651 © 2014 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:15 UTC)

este firesc ca un camarad apropiat să-şi asume responsabilitatea executării ceremoniei de înmormântare. Sacrificiul uman, abaterea cea mai mare de la normele uzuale, poate fi şi el considerat drept o reacţie posibilă în condiţiile existenţei unor prizonieri, a patimilor şi urii faţă de inamic pe care le generează războiul. Mylonas menţionează că sacrificiile umane şi jertfele de animal nu erau prea frecvente în spaţiul micenean, dar că, ocazional, un servitor devotat, un sclav sau un animal putea fi înmormântat împreună cu stăpânul decedat, iar aceasta reprezintă o paralelă cu ceremonia descrisă de Homer:

> […] the custom of immolating animals and human beings in honor of the dead was not so prevalent in Mycenean times; that occasionally a favorite servant, slave, or animal was killed at the time of interment of his master. In this again we find a close parallel with Homeric customs (Mylonas 1948: 73).

Amânarea încheierii funeraliilor până după săvârşirea din viaţă a lui Ahile, urmează înştiinţării pe care acesta o primeşte de la stafia prietenului mort în chiar prima noapte. Acelaşi Mylonas se întreabă dacă depunerea în aceeaşi urnă a oaselor celor doi nu este reminiscenţa unui obicei mai vechi de a îngropa laolaltă membri ai aceleaşi familii, Patroclu fiindu-i lui Ahile, după cum mărturiseşte el însuşi, mai drag decât propriul tată şi fiu.

Ian Rutherford examinează singurul document existent care descrie modul de desfăşurare a ceremonialului la moartea regelui în lumea hitită în sec. al XIII-lea î.H. – aşa-nunitul „Salis Wastais Ritual" (SWR). Un rol important în cuprinsul ceremonialului îl joacă femeile, *taptara*, bocitoare de profesie. Ele sunt prezente pe parcursul ceremoniei, bocesc adeseori antifonic, lamentaţiile însoţind desfăşurarea mai tuturor momentelor ritualului. Potrivit opiniei lui, rolul proeminent pe care femeile îl joacă în riturile funerare din mai toate culturile, poate fi asociat cu regenerarea. Între bărbaţii care participau la desfăşurarea riturilor se află şi un "cup bearer" – purtătorul potirului –, un vas de lut, în care se află sufletul mortului; acest vas va fi spart, pentru a marca dispariţia regelui.

Complexul de rituri cuprinde incinerarea, care are loc între ziua a doua şi a treia. În zorii zilei următoare, femeile, aparent altele decât *taptara*, merg la rug, sting focul, peste care sunt turnate zece vase cu bere, zece vase cu vin şi zece vase cu *walhi* – o băutură neidentificată – şi adună oasele. Acestea sunt culese cu un cleşte de argint şi depozitate, mai întâi, într-un vas de argint, apoi scoase şi puse pe o pânză de in, după care sunt depuse pe tron, dacă cel decedat este un bărbat, sau pe o laviţă, dacă este femeie. În sfârşit, un arc cu săgeţi este pus alături de rămăşiţele unui bărbat şi o furcă şi un fus alături de oasele femeii. Asemenea însemne ale sexului sau profesiei pot fi întâlnite de-a lungul timpului în diverse culturi. În cererea pe care o formulează Elpènor, să i se pună o vâslă pe movila mormântului, G. Murnu (Homer 2008b: 286) vede obiceiul grecilor antici de a semnala printr-un obiect caracteristic profesiunea celui îngropat. Cererea tânărului destinat morţii din balada Mioriţa: „Iar la cap să-mi pui/ Fluieraş de fag", poate fi citită, de asemenea, ca un semn că acolo a fost îngropat un cioban, fluierul sau cavalul fiind frecvent asociate cu oieritul. Teodor T. Burada remarcă acelaşi obicei în sudul Transilvaniei, atunci când mortului tânăr i se pune brad alături de cruce: „În comuna Răşinari şi în altele de prin jurul Sibiului, se leagă la brad şi lână de oi, dacă mortul a fost cioban"

BDD-A6651 © 2014 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:15 UTC)

(Burada 2006: 22). Unul din riturile finale ale ceremonialului era sacrificiul de cai și vite, pentru a se încheia cu conservarea oaselor în „casa de piatră" ('stone house'), un fel de mausoleu al familiei (Rutherford 2007: 225). Textul SWR descrie forma pe care o lua ceremonialul mortuar la decesul regelui. Acesta este, probabil, modelul preluat de grecii micenieni de la hitiți.

Autorul crede că se poate susține ipoteza potrivit căreia incinerarea este un import cultural din spațiul egeo-anatolian, hitiții din acea zonă practicând acest mijloc de înlăturare a cadavrelor. Preluarea incinerării a fost facilitată de existența unei comunități grecești în Anatolia și de schimburile comerciale dintre cele două regiuni. Între forma pe care o lua obiceiul în Anatolia și cea micenianã pot fi semnalate un număr de similitudini, între care prezentarea cadavrului în fața comunității, sacrificiul de animale, probabil cai, spartul vaselor din care s-a băut, îngroparea de obiecte sau prezența bocitoarelor. Împrumutul cultural din Asia Mică nu s-a generalizat, însă, în Grecia, unde procentul incinerărilor în perioada dintre sec. al XII-lea – prima jumătate a sec. al XI-lea î.H. nu a depășit 10% din totalul înmormântărilor. Potrivit lui Mylonas, incinerarea realiza, din perspectiva practicanților din antichitate, eliberarea rapidă a sufletului de trup. În cazul înmormântării, călătoria sufletului spre lumea de dincolo dura multă vreme. Sufletul nu trecea în lumea spiritelor decât după ce putrezeau carnea și mușchii; până atunci el trebuia hrănit și îngrijit:

> With the burning of the body the need of having supplies for a long trip was eliminated, since the "psyche", relieved from the "flesh" and "sinews" by the fire, found its place in the realm of the shadows in short order… (Mylonas 1948 : 60).

Ritualul funerar la moartea lui Patroclu are loc într-un timp de duble influențe culturale și într-un context special – cel al războiului – și imposibilității de a apela la executorii tradiționali ai obiceiului.

În lipsa femeilor, una din primele îndatoriri ale supraviețuitorilor este pregătirea cadavrului. Camarazii de arme, sub comanda lui Ahile, sunt cei care trebuie să spele rănile și corpul, să-l ungă cu uleiuri, să-l îmbrace și să-l acopere cu un lințoliu alb:

> Astfel grăind, la tovarăși strigat-a zeiescul Ahile/ Peste văpaie să pună trepiedul cel mare, degrabă,/ Și pe Patroclu să-l spele pe trup și să-i ia cruntul sânge./ Ei, dară, pentru spălat așezară trepiedu-n foc iute,/ Apă în el au turnat și-i tot puseră lemne uscate;/ Pântecul de la trepied în văpăi se încinse, cu apa./ Dar, după ce mai fierbinte fu apa-n cazanul cel falnic,/ Leșu-l spălară ei bine și-l dară cu bune uleiuri,/ Rănile i le umplură cu seu din cel vechi și mai trainic,/ Pe năsălie punându-l în pânza de in, cea subțire – /Creștet și până-n călcâie –, deasupra-i punând alb lințoliu./ Iar toată noaptea, atuncea, alături de-Ahile cel iute/ Stau Myrmidonii plângându-l cu jale pe mândrul Patroclu (Homer 2012 : XVIII, 343–355).

Tovarășii de luptă ai tânărului mort îndeplinesc cu devoțiune fiecare moment al ceremoniei. Bocetul pornit de Ahile este preluat de toți; el este cel care își pune mâinile pe pieptul mortului și face promisiunile legate de răzbunare și de sacrificii.

Tot Ahile este cel care-i rostește, în chip de despărțire, numele („Bucură-mi-te, Patroclu, și jos, în palatul lui Hades") ca și cum acesta ar fi putut să-l audă. Înțelegem că gestul era expresia afecțiunii pe care o manifestă cineva apropiat

BDD-A6651 © 2014 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:15 UTC)

sufletește de cel care și-a pierdut viața; dimpotrivă, era comun obiceiul de a nu pronunța numele mortului atunci când acesta era un despot sau dușman. Refuzul lui de a se spăla până la încheierea funeraliilor este unul din riturile care au supraviețuit până în epoca modernă. Una din practicile în uz în spațiul etnografic românesc era aceea ca bărbații să nu se radă timp de patruzeci de zile, cât ținea doliul.

Singurele femei care-l bocesc pe Patroclu, în afara zeiței Thetis, sunt sclavele de pe vasele aheilor:

> Iar împrejur și Troiene, și mândre Dardane învoalte/ Plânge-vor, lacrimi vărsând nopți și zile în șir, cu durere,/ Cele pe care trudirăm, luându-le silnic cu lancea,/ Când cucerirăm cetăți preabogate-ale celor din preajmă (Homer 2012: XVIII, 339–342).

Descrierea poetului antic ilustrează modul în care se practicau funeraliile eroilor căzuți în lupte departe de casă. Documentele arheologice confirmă adevărul textului literar, pentru perioada geometrică. Este neîndoielnic că aceleași momente figurau la loc de cinste în toate înmormântările marilor personalități decedate de moarte naturală în spațiul domestic. În același timp, succesiunea momentelor ritualului avea scopul să pună în relief statutul social al lui Patroclu, tratat ca un *basileus* (‘monarh’, n.m., C.E.). Potrivit lui Ian Morris,

> the scale and form of funerary rites were always assumed to be an index of social status, and that lavish burial was the sign of *agathos*, bringing with it admiration and pride (Morris 1987: 44).

Durata ceremonialului este un alt element care marchează prestigiul celui decedat. Funeraliile lui Patroclu se încheie după trei zile, Hector este incinerat după nouă zile:

> Tot nouă zile, la rând, adunat-au ei lemne-o mulțime/ Iar când, a zecea, sosi Aurora cea strălucitoare,/ Mare alai îi făcură lui Hector, viteazul, cu lacrimi,/ Îl așezară, mâhniți, sus, pe rug, și-l aprinseră-ndată (Homer 2012 : XXIV, 784–787),

Ahile după șaptesprezece:

> Seventeen days for you, and also the nights alike,/ Did we lament, both immortal gods and mortal men. /On the eighteenth we gave you to the fire and about you/ Killed many fat sheep and cattle with crumpled horns (*Odyssey* 2000: 24, 63–66) – Nemuritorii zei și muritorii/ Te-au plâns mereu, și-n ziua-a optsprezecea/ Te-au pus pe rug, și-am ars alături multe/ Nămaie grase, boi cornaci, și-n urmă/ Ai ars și tu în strai de zei, în râuri/ De mir și miere dulce (Homer 2008b : XXIV, 85–90).

Evidența arheologică arată că sacrificiile constau mai ales în cai și cîini, iar libația de la sfârșit, însoțită de spargerea vaselor era, cum observă Cavanagh și Mee, un rit religios: „Like sacrifice, libation is a religious rite […]” (Cavanagh, Mee 1998 : 115).

Expresie a prestigiului este și dimensiunea movilei de pe mormânt, fără însemnătate în cazul morții lui Patroclu, fiindcă, potrivit promisiunii, urna cu oasele urma să fie îngropată în pământul natal, privilegiu de care nu se bucurau decât eroii. Dimpotrivă, abandonarea militarilor căzuți pe câmpul de luptă și neîndeplinirea riturilor cuvenite la moarte era semn al lipsei de statut. Luptătorul fără prestigiu social ucis în bătălie era abandonat acolo unde a căzut: „They would not have spread a heap of earth over him when he died./ But the dogs and also the birds would have

BDD-A6651 © 2014 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:15 UTC)

devoured him/ As he lay on the plain far from the city" (*Odyssey* 2000: 3, 258–260). Cavanagh şi Mee confirmă că nu sunt puține scheletele umane descoperite în ruinele caselor prăbuşite sau în gropi, locuri în care nu sunt urme de ceremonii funerare (Cavanagh, Mee 1998 : 114). O tentativă de negare a prestigiului este încercarea inamicilor de a intra în posesia armelor militarului căzut. Deposedarea de scut şi de lance este o umilință, echivalentul despuierii. Nu este de mirare, de aceea, că mulțime de camarazi se sacrifică apărând onoarea comandantului de cei care vor să-l lipsească de arme.

Jertfa de păr a fost practicată intens ca rit de inițiere la vârsta adolescenței, la căsătorie şi, de asemenea, în ceremoniile de moarte. David D. Leitao consemnează că unul din momentele-cheie în riturile de trecere de la adolescență la maturitate era tăierea părului (Leitao 2003 : 110). Ritualul lua forme diferite în funcție de statutul social al tânărului, de faptul că era cetățean rezident al locului sau sclav, de grupul politic căruia îi aparțineau părinții sau de afilierea religioasă. Părul era lăsat să crească ani de zile înainte de a fi tăiat în cadrul ceremoniei: „[…] there is a vow, a period of hair growth that might last for many years, and then a ceremonial of cutting" (Leitao 2003 : 113). Tăierea părului de către tineri era şi simbolul încorporării în lumea maturilor. Fetele îşi tăiau şi ele părul la căsătorie. Jertfa de păr la moarte era expresia devoțiunii față de cel decedat; acesta era literalmente acoperit de părul celor veniți să-l vadă. Familia şi cei apropiați „purtau" pe cap semnul durerii pentru cel dispărut. Lucrurile se petrec întocmai în cazul lui Patroclu; camarazii de arme îi acoperă trupul cu propriul lor păr, iar Ahile, în semn de prietenie, îşi pune părul în mâna eroului. Jertfa de păr ca semn al durerii pricinuite de moartea unui om apropiat este semnalată şi în spațiul românesc. *Mémoires du Sieur de La Croix*, la 1675, după ce descrie modul în care s-a desfăşurat înmormântarea domnească, observă că

> Ceilalți (oamenii de rând) sunt înmormântați aproape în acelaşi fel, afară doar de faptul că femeile sunt datoare să vină cu rudele (defunctului) să bocească lângă mort şi să-şi smulgă părul […] (Simionescu, Cernovodeanu 1972 : 380).

Cam în aceeaşi perioadă, N. Barsi, călător în țările române, notează că în drum spre cimitir femeile „merg despletite, bocind cu glas tare şi smulgându-şi părul" (*Călători străini* 1972 : 77) Acelaşi obicei, cu referire la un alt spațiu geografic, este consemnat în *Învățăturile lui Neagoe Basarab*: după ce „să pristăvi" Constantin cel Mare, slugile sale „îşi spărgea hainele şi-şi smulgea părul şi-şi plângea pustiirea lor" (*Învăţăturile 1970* : 184). O practică uşor diferită consemnează şi Dimitrie Cantemir, la începutul sec. 18: „Iară când moare fratele vreunei fecioare de țăran, atunci ea, după obicei, taie din părul capului său şi leagă la crucea care se pune la mormântul frățâne-său, şi ia aminte într-un an să nu lipsească de acolo, sau să cadă jos, iară întâmplându-se să lipsească, atunci mai pune iarăşi de al doilea altă legătură de păr" (Cantemir 1851: 279). Ion H. Ciubotaru observă că obiceiul a supraviețuit în lumea țăranilor din Moldova până în cea de a doua jumătate a secolului trecut: „În cadrul convoiului funebru, *steagul* de înmormântare este dus în față, fiind precedat doar de cei patru conocaşi. […] Forma sa primitivă, păstrată doar în satele din sudul Moldovei, conține şi o şuviță de păr, luată de la una din rudele cele mai apropiate, practica fiind şi astăzi aproape identică cu cea descrisă

BDD-A6651 © 2014 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:15 UTC)

de Dimitrie Cantemir" (Ciubotaru 1987 : 259). Într-o versiune încă mai apropiată – prin multitudinea donatorilor – de descrierea lui Homer, același etnolog scoate la lumină notații de teren mai vechi ale lui Petru Caraman:

> Dar iată și o descriere a *steagului* (*suliței*) în varianta sa cea mai răăspândită: „Cîn sî faci la fimei, îi puni toati broboadili într-un harag, îmbrăcat cu hîrtie coloratî frumos; sî tai păr din cap di la rudi, di la feti, di la norori, sî leagî acolo cu flori, cu busuioc, ș-acelea rămîn pi haragu ceala la cimitir. […] La fel sî faci și la bărbați; sî puni on fular ș-on brîu și tot așa sî taie și sî puni păr di la rudi" (Ciubotaru 1987: 260).

Sacrificiul de animale la înmormântare, apreciat drept un obicei rar întâlnit la români, apare descris de Tereza Stratilesco:

> Chiar înainte de înmormântare, se aduce o oaie neagră în curte; la răsăritul stelelor a fost chemat preotul; în prezența lui s-a săpat o groapă în curte, iar oaia, având lipite de coarne lumânări de ceară aprinse, a fost așezată în apropierea ei, cu privirea spre apus; în timp ce popa spunea o rugăciune, animalul a fost omorât, sângele fiind făcut să curgă în acea groapă, numită „vară". Carnea oii a fost folosită pentru pregătirea mesei de înmormântare; preotul a primit capul și pielea animalului (*apud* Murgoci, Murgoci 2005 : 83–84)

Un loc aparte îl ocupă mierea și uleiul depuse în jurul rugului, „baia mortului", cum le numește V. Fritze (*De libatione veterum Graecorum*, *apud* Mylonas 1948: 59). Mierea va fi folosită și la moartea lui Ahile (vezi Homer 2008b : 11, 27; 24, 68*)* iar obiceiul va supraviețui până în epoca modernă: în 1948, la incinerarea lui Gandhi, 150 kg de unt topit au fost folosite pentru a unge lemnele rugului.

Momentul care declanșează ansamblul de rituri războinice, menite să insufle curaj supraviețuitorilor, dar și să înspăimânte inamicul aflat dincolo de zidurile cetății asediate, este triplul ocol al soldaților, în care de luptă, în jurul năsăliei pe care se află eroul. El a fost urmat de sacrificii, culminând cu moartea celor doisprezece troieni și a continuat cu depunerea oaselor în urnă de aur și premiile oferite de Ahile la întrecerile care au încheiat ceremonia funerară. Întrecerile care urmează ocupă cel mai mult spațiu în cuprinsul cântului. Darurile cel mai frecvent oferite sunt unelte și vase de metal de uz gospodăresc, utile în lumea din care au plecat și în care speră să se întoarcă. Homer și înaintașii lui au evidențiat de fiecare dată valoarea sau însemnătatea premiului, o evidență care justifica lupta pentru intrarea în posesia lui[1].

Jocurile funerare se practicau în mod curent la moartea eroilor. În termenii lui Rohde, jocurile erau petrecerea celor în viață – „entertainment of the living" – (Rohde Erwin, *Psyche*, *apud* Mylonas 1948: 66). Faptul că pe unele stele funerare pot fi întâlnite scene care prezintă curse de cai ar fi un indiciu că asemenea întreceri aveau loc în cadrul obiceiurilor de înmormântare. Ideea potrivit căreia jocurile olimpice își au originea în întrecerile ocazionate de moartea monarhului – fie că au fost inițiate de Pelops, cel care a celebrat victoria asupra regelui Oenomaus, fie de victoria lui Hercules asupra regelui din Elis –, poate fi susținută cu argumente istorice. Înmormântările fastuoase au trezit dintotdeauna admirația și invidia

[1] Vezi premiul cuvenit luptătorului care câștiga întrecerea la trântă: *Învingătorului dete-un trepied bun, de pus peste vatră,/ Prețu-i fiind doisprezece boi buni, cum ziceau toți Aheii;/ Iar învinsului puse la mijloc o mândră femeie,/ Multștiutoare la lucru, de patru boi prețul fiindu-i.* Informația este grăitoare, de asemenea, pentru valoarea femeii în epocă.

BDD-A6651 © 2014 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:15 UTC)

concetățenilor. Dimpotrivă, cei care nu au avut parte de o ceremonie funerară – soldații de rând căzuți pe câmpul de luptă și abandonați acolo – au fost socotiți ființe lipsite de valoare, în multe privințe asemănătoare animalelor sacrificate la mormântul unui om de seamă. Îngroparea în pământul natal era obiectivul final al întregii ceremonii. Urna cu osemintele lui Patroclu este adusă în cort în așteptarea morții apropiate a lui Ahile și a călătoriei în patrie; poemele homerice nu ne furnizează, însă, vreo informație din care să deducem că oasele soldaților căzuți pe câmpul de luptă, inclusiv ale celor doi eroi, au făcut această călătorie.

Incinerarea era o practică comună în Orientul Apropiat, iar prezența ei în Grecia trebuie asociată cu influența care rezulta din relațiile comerciale, cu toate că trebuie semnalat faptul că în aceeași perioadă incinerările tind să se substituie înhumărilor în toată Europa centrală (Kurtz, Boardman 1971: 26).

Iliada este o operă literară, una din primele epopei ale omenirii, iar nu o lucrare de istorie sau de antropologie. Este, de aceea, firesc să nu regăsești în ea detaliile care-l pot interesa pe omul de știință modern, doritor să identifice toate momentele unui eveniment petrecut cu mai mult de două milenii în urmă. Observația se aplică și textului care cuprinde descrierea ceremoniei funerare în cinstea lui Patroclu, eroul mort la Troia. În pofida acestei rezerve, multe din observațiile poetului antic sunt remarcabil de exacte. Evidența arheologică confirmă existența, în spațiul grecesc, a practicilor cuprinse în poem. Unele dintre ele au supraviețuit până în epoca modernă în lumea balcanică, inclusiv în cea românească.

Bibliografie

AFMB, *Fondul Petru Caraman*, Ms. 512, I (Țepu–Galați).

Ahlberg-Cornell 1971 : G. Ahlberg-Cornell, *Prothesis and Ekphora in Greek Geometric Art*, Gothenburg, Paul Aström.

Alexiou 1974: Margaret Alexiou, *The Ritual Lament in Greek Tradition*, Cambridge, Cambridge University Press.

Burada 2006 : Teodor T. Burada, *Datinile poporului român la înmormântări*, ediție îngrijită și prefațată de I. Oprișan, București, Editura Saeculum I.O.

Cantemir 1851: Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, cu o prefață de C. Negruzzi, Iași.

Cavanagh, Mee 1998 : William Cavanagh, Christopher Mee, *A Private Place: Death in Prehistoric Greece*, „Studies in Mediterranean Archeology", vol. CXXV, Paul Ästroms Förlag, Jonsered.

Călători străini 1972 : *Călători străini despre Țările Române* – vol. V, volum îngrijit de Maria Holban, M.M. Alexandrescu, Dersca Bulgaru, Paul Cernovodeanu, București, Editura Științifică.

Odyssey 2000 : Chapman's Homer, vol. 2 : *The Odyssey*, edited, with introduction, textual notes, commentary and glossary by Allerdyce Nicoll; with a new preface by Garry Wills, Princeton, Princeton University Press.

Ciubotaru, Ion H., 1987, *Aspecte ale ceremonialului funerar din Moldova*, „Arhiva de folclor", nr. 5–7, p. 249–266.

Homer 2008a : Homer, *The Iliad*, Translated by Herbert Jordan, Introduction by E. Christian Kopff, University of Oklahoma Press, Norman.

Homer 2008b : Homer, *Odiseea*, traducere din greaca veche de George Murnu. Studiu introductiv și note de Adrian Pârvulescu, București, Editura Art.

Homer, 2012, Homer *Iliada*, traducere în hexametri cu o prefață, bibliografie și indici de Dan Slușanschi și ilustrată de Mihail Coșuleț, București, Editura Humanitas.

BDD-A6651 © 2014 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:15 UTC)

Învățăturile 1970 : *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie*, text ales și stabilit de Florica Moisil și Dan Zamfirescu. Cu o nouă traducere a originalului slavon de G. Mihăilă. Studiu introductiv și note de Dan Zamfirescu și G. Mihăilă, București, Editura Minerva.

Kurtz, Boardman 1971: Donna C. Kurtz, John Boardman, *Greek Burial Customs*, Ithaca, New York, Cornel University.

Leitao 2003: D. David Leitao, *Adolescent Hair-growing and Hair-cutting Rituals in Ancient Greece: A Sociological Approach*, în David B. Dodd and Christopher A. Faraone (eds.), *Initiation in Ancient Greek Rituals and Narratives: New Critical Perspectives*, p. 109–129, London, Routledge.

Mirto 2012: Maria Serena Mirto, *Death in the Greek World. From Homer to the Classical Age*, traducere de A. M. Osborne, Norman, Oklahoma, University of Oklahoma Press.

Morris 1987 : Ian Morris, *Burial and Ancient Society*. *The Rise of the Greek City-State*, Cambridge/ New York/ New Rochelle/ Melbourne/ Sydney, Cambridge University Press.

Murgoci, Murgoci 2005 : Agnes Murgoci, Helen Beveridge Murgoci, *Pagini engleze despre folclorul românesc*, publicate de Virgiliu Florea. Introducere tradusă de Charls M. Carlton (SUA). Studiile Traduse de Monica Negoescu, București, Editura "Viitorul României".

Mylonas 1948 : G.E. Mylonas, *Homeric and Myceneaen Burial Customs*, „American Journal of Archeology", nr. 52, p. 56–81.

Ruthford 2007: Ian Ruthford, *Achilles and the Sallis Wastais Ritual: Performing Death in Greece and Anatolia*, în Nicola Laneri (ed), *Performing Death. Social Analyses of Funerary Traditions in Ancient Near East and Mediterranean*, edited by, The Oriental Institute of the University of Chicago. Oriental Institute Seminars, Nr. 3, Chicago, Illinois, p. 223–236.

Simionescu, Cernovodeanu 1972: Paul Simionescu, Paul Cernovodeanu, *Pagini de etnografie românească în opera memorialistică a unor călători străini (sec. XVII și XVIII)*, „Revista de Etnografie și Folclor", 17, București, p. 373–390.

Stratilesco 1906 : Tereza Stratilesco, *From Carpathian to Pindus. Pictures of Romanian Country, by …*, with two maps and sixty-three illustrations, XII + 379 p., London, Fisher Unwin.

Patroclus' death.
Moments of an antique funerary ceremony

Homer's *Iliad* offers a description of the funerary ceremony that took place in the honor of Patroclus, who was killed during the Trojan war. The poem allows us to study the similarities and differences between the customs of period in Greece and the Near East.

The funerary ceremony as presented in Book XXIII is uncommon in several respects. It takes place on the battle field, with no women present, even if by tradition they were supposed to perform an important number of rituals. The sacrifice of human lives and the incineration of the fallen hero, a practice relatively rare in Greece at that time, are unusual as well. In this special circumstances Achilles assumed the responsibility to carry out the ceremony. He urges the fighters to drive their horses around his friend's corpse, build the pyre, sacrifices twelve young prisoners, give an offering of hair, followed by an immolation of animals; he offers the libation that takes place during the incineration and finally he conducts the funerary contest. Some of the antique customs, among them tearing of one's hair and the animal sacrifice survived up to our time, not only in Greece, but in other cultures as well, including Romanian culture. Though a literary work, the *Iliad* contains a trove of anthropological information that is precious for modern scholars.

BDD-A6651 © 2014 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:15 UTC)